

J

JAAGWOORDEN. Om de huisdieren op of weg te jagen bezigt men bepaalde woorden, bijv. *hui* tegen koeien, *fuort* tegen paarden, *kaets* tegen de kat, *tsjoeits* tegen kippen, *huorre* tegen varkens, (*h*)*arre* tegen de jachthond, z Diernamen.

Zie: B. IV (1942), 101-108.

JAARLETTER. Op het zilver werd sedert 1.3.1603 behalve een merk van de maker (z Meesterteken) ook het stadswapen en een *J.* gezet. De *J.* veranderde elk jaar. Men gebruikte er de letters van het alfabet voor. De *J.* werd op St.-Eloisdag (1 dec.) vastgesteld.

Zie: Vr. F. XXVIII(1928), 219-333; XXXIX (1948), 15-16.

JAARMARKT. Eens of enkele malen per jaar op vaste dagen gehouden markt (Fr.: *merk*). Vanouds vaak gecombineerd met een kermis* (Fr.: *merke*), waaruit de kerkelijke oorsprong blijkt: 'kermis' komt van 'kerkmis'. Maar in de 14de-16de eeuw werd meermalen een *J.* los van kerkelijke feestdagen ingesteld door een of andere overheid.

In vele plaatsen is de *J.* verschoven naar een seizoen dat meer om een vaste agrarische markt dan om een kermis vroeg: naar voorjaar (Pasea tot 15 juni) en najaar (eind aug. tot eind okt). Bovendien werd een belangrijke *J.* (in de 16de eeuw viel de nadruk nog op die in de steden en vlekken*) vaak over enkele dagen uitgebreid en door speciale markten aantrekkelijker gemaakt. De marktvrede* beschermde der 'vreembden koeplyuden' persoon en rechten en de opheffing van de economische bescherming der ingezetenen gedurende de *J.* waarborgde vrije handel.

De *J.* in de 16de eeuw was gewoonlijk al het belangrijkste als veemarkt met een steeds meer aan de streek en soms aan het seizoen aangepaste specialisatie: rond veemarkten te Lwd. (veruit de belangrijkste), Sneek, Dokkum, Franeker (vooral vet vee), Harlingen; befaamde paardemarkten te Rien, Oosterwierum, Bolsward, Lwd., Berlikum, Beetsterzwaag; varkensmarkten te Oosterlittens en Heeg; een lammerenmarkt te Sint-Anna Parochie, enz. Daarnaast, vooral sinds de 17de eeuw in de Wouden en in Gaasterland, diverse graanmarkten. In de 18de eeuw verloren de *J.en* in steden en vlekken aan betekenis (vooral in Joure, Sneek en Harlingen) doordat: *a.* de weekmarkten* opkwamen; *b.* de Drentse paardenmarkten de Fr. overvleugelden; *c.* de veepest* vaak de markten verhinderde; *d.* de *J.* meer naar het platteland verplaatst werd. Menige kwijnende *J.* werd met harddraverijen*, aanvoerpremies e.d. moeizaam in

leven gehouden, z Westerman, A.

Toch zijn sommige *J.en* nog vaste punten op de plattelandskalender; men spreekt bijv. van 'in tongerbui twa dagen nei Sweachster merke' (waar de paarden nog steeds belangrijker zijn dan de draaimolen en de olieballen).

De officiële opgaven van *J.en* en kermissen (Prov. Almanak van Frl.) leren dat nog steeds de *J.en* in voor- en najaar worden gehouden: de vroegste in mei, de laatste in nov. Van alle 24 *J.en* valt er slechts één in juni, in aug. en sept. (als hooiing en oogst aan kant zijn) liggen de hoogste aantallen.

De kermissen zijn wel minder levendig dan vroeger, maar Frl. kent er toch nog 57: de eerste in apr., de laatste vier in okt.; 'Gerdykster merke' is de laatste. Aug. met 14 kermissen geeft de meeste feestelijkheid, dan komen juli en sept. (Bergum half sept.). Nazomer is kermistijd. Zowel *J.en* als kermissen worden het meest op maandag gehouden, dan volgt de zondag. Op vrijdag vallen ze zelden. Vooral kermissen beginnen vaak op zaterdag. Bekende kermissen, behalve de genoemde, zijn nog: Grouw, Sneek, Lwd. ('de beste freed yn Ljouwer-ter merke' bij de Halbertsma's), Joure (men noemt daar in de buurt de herfstaster zelfs Joustmerkeblom).

Zie: K. J. van den Akker, *Langs de mond der oude Middellzee II* (1940), 44-67; Spahr van der Hoek, *Fr. landb.* 1 358 e.v.

JAARSMA, Adam Aukes (Dam), schrijver (Oostermeer 29.7.1914-). Na theologische studie te Groningen hulpprediker, voorganger vrijzinnig hervormden. Folklorist, verzamelaar van volkskunst. Redacteur 'It Heitelân' (1955); Fr. gedichten (o.a. vertalingen uit Duits en Engels; apart *It skriuw-boerd*, 1956); kinderlectuur; met J. van der Meulen toneelstukken, o.a. *Rinte* (1953), *Fremmer* (1954).

Zie: I. H. (1950), 102-104; *Volkskunde* (1955), I-II; Piebenga (1957), 275-276.

JAARSMA, Doede Thieszes, Nederlands letterkundige (IJst 22.7.1878-). Was directeur van onderwijs der gemeente Amersfoort. Bekend door zijn romancyclus *Thiss* (1921 e.v.), die in Frl. speelt.

JAARSMA, Willem (Gorredijk 25.1.1879—Assen 10.3.1957). Ambtenaar bij Prov. en Bumabibliotheek (1897-1910), ter prov. griffie (1910-45) belast met de afdeling archief en bibliotheek. Schreef: *De Fr. zeweringen van 1825 tot 1925* (1933).

JAARTAX. In 1501 door de Saksische hertogen ingestelde belasting, meest gebaseerd op de landrenten; bij steden en sommige grietenijen werd ook de rijkdom door handel en nering in de aanslag verdisconteerd.

De *J.* werd omgeslagen over de grietenijen en steden, zodat iedere grietenij of stad de belasting naar eigen inzicht kon verdelen. Na invoering van het register van de aanbreng* sloeg men in vele grietenijen de *J.* om over de floreenplichtigen*. Vrijdom van de *J.* genoten geestelijken en kloosters voor de goederen die zij zelf gebruikten; sedert 1515 ook de heerschappen, die de Bourgondiërs steeds trouw waren geweest,

met hun meiers. In 1623 werd de *J.* grotendeels afgekocht, in Gaasterland en Lemsterland echter slechts voor tweederde; het resterende deel bleef tot 1775 bestaan.

Zie: J. S. Theissen, Centraal gezag en Fr. vrijheid (Leiden 1907), 44-52, 213-215; C. J. Guibal, Democratie en oligarchie (Groningen 1934), 65-68; Vr. F. XXXV (1939), 51-82.

JACHT. Spiesen of jachtpriemen en pijlen met stenen punten uit de bodem wijzen op de *J.* in vroeger tijden, toen oerossen, beren en wolven nog voorkwamen (z *Wolvejacht*). Ook wilde varkens werden gejaagd. De *J.* was vrij. De eerste bekende *J.*-verordening heeft keizer Otto I gegeven (26.12.943). Hierin staat dat niemand zonder toestemming 'in pago forestensi' (d.i. *Z.-Frl.*) op grof wild mocht jagen.

JACHTRECHT. Na de verovering verkreeg Karel V hier het *J.*-recht. Hij benoemde een pluimgraaf* (Boyn Benedixzoon, 13.7.1525), die het om de vier jaar voor hem verpachtte aan stadhouder, raden en heerschappen. Bij plakkaat van 3.1.1542 werd de uitoefening van de *J.* in *Frl.* aan de stadhouder voorbehouden. Een nieuw plakkaat (1579) verdubbelde de boeten. Het Bildt werd stadhoudelijk *J.*-gebied. Dit laatste hielden de prins van Oranje en de Fr. Nassau's, die ook de stadhoudelijke *J.* in Oranjewoud verkregen (1749). Palen met het prinselijk wapen dienden tot afbakening (z *Mooie Paal*). Sedert 1602 was het *J.*-recht nog weer uitdrukkelijk voorbehouden aan statenleden, gedeputeerden, leden van het Hof, grietmannen, burgemeesters, adel en eigenerfden. Andere *J.*-ordonnanties (1609, 1628, 1640 en 1653) stelden de *J.*-tijd, de *J.*-gerechtigdenen boeten vast. Eerst waren er een pluimgraaf en een houtvester; de Staten verenigden deze ambten in één persoon (1619, salaris f 920 plus een derde der boeten). In 1748 werd Willem IV opperhoutvester met een plaatsvervanger en vier meesterknepen voor elk der districten. Dezen vormden samen een *J.*-gerecht met wetgevende bevoegdheid en jurisdictie. De laatste Fr. verordening was van 1789. Deze werd 1795 buiten werking gesteld. Het gevolg was verwarring, vandaar een nieuwe *J.*-ordonnantie (1799), bijna gelijk aan die van 1789. Sedert kwamen er *J.*-wetten voor het hele land (1824, 1853, 1857, 1923, 1955).

JACHTSOORTEN. Men onderscheidt: jagen voor de Voet of zoek-*J.* met een (staande) hond achter het wild aan; jagen op de trek, waarbij het wild wordt opgewacht op een plaats waar het dagelijks passeert; drijf-*J.* met drijfjonden. Op de klei is uiteraard het jagen voor de voet regel; ook de andere soorten *J.* komen in *Frl.* wel voor. Oud is het jagen van 'haar met haar' en 'veer met veer'. Het eerste: met (lange) honden jagen, vooral op hazen, die door de honden op het gezicht worden vervolgd, werd hier vóór 1923 (toen het bij de wet verboden is) gedaan. Er was in *Frl.* een stoer honderas voor gefokt, onbedorven door buitenlandse import.

Het tweede, de valkejacht*, is hier weinig beoefend. Vogelvangst (z *Eendenkooi*, *Houtsnippenvangst*, *Lijstervangst*, *Wilstervangst*) bestaat nog ten dele en heeft in *Frl.* een lange geschiedenis. Ten slotte is er de vangst van schadelijke roofdieren met vallen en klemmen, het uitgraven van hun holen

(delven), het jagen van otters (bij de wet beschermd) en bunzings* met speciaal afgerichte honden. *Frl.* heeft daarvoor twee goede rassen: stabij-* en wetterhoun*. De beroepsjagers zijn in *Frl.* vrijwel verdwenen. Onder de sportjagers zijn zeer veel boeren, voor wie de *J.* bijv. op hazen toch weer niet uitsluitend sport is, maar ook bescherming van de landbouw, z *Pachtverhouding*.

Zie: Foeke Sjoerds, *Hist. Jaarboeken* (1768); *Groot Plakkaat en Charterboek*; H. Oneïdes, *Verhandeling over de Jagt* (1795); *Jachthandboekje voor N.-Nederland* (1865); *Ferf, Fr. Jachtrecht*, lezing Fr. Gen. (1892).

Jachtakten. Er werden in 1954 (sedertdien is er een centrale regeling) 1325 *J.*-akten uitgereikt, nl. 71 voor het vangen van waterwild met netten, vijf zgn. logeer-*J.*-akten en 1249 akten voor alle *J.* behalve de valke-*J.* Het grootste aantal in de Stellingwerven en Lwd.: resp. 89, 83 en 85. De vogelvangst met netten geschiedt het meest in *Wonseradeel*, *Wymbritseradeel* en *Dantumadeel* (resp. 12, 8, 8). Bij de nieuwe *J.*-wet is het verschil in akten vervallen.

JACHT, Fries. Uitstervend pleziervaartuig; lang ca. 6,5, breed ca. 3 m; getuigd als een boeier*; met zwaarden, zonder kajuit. Het 'Stamboek ronde en platbodemjachten' heeft 1956 het Fr. *J. Argo* (gebouwd 1895 door E. Holtrop van der Zee te Joure) laten opmeten en beschrijven, z *Scheepstypen*.

JACHTWEIDE. Gelagkamer van een herberg. Vanouds, naast de kerk, het regelmatig trefpunt van de mannelijke plaatselijke bevolking, voor zover deze geen sociëteit hield 'bij de brug' of 'op de hoek'. De bijeenkomsten in de *J.* waren selecter dan die in de 'zaal' van de herberg, waar een groter deel der bevolking op onregelmatige tijden uitvoeringen* pleegt bij te wonen, z *Doorreed*, *Uithangborden*.

JACOB GYSBERTS, schrijnwerker (Bolsward 1579-1655). Vader van Gysbert* *Japicx*.

Wrk.: portiek raadhuis Bolsward (1613—17).

Zie: B XVII (1955), 125.

JACOB INGBERTS. Dief en inbreker uit de Fr. Wouden (voor 1750). Nog in onze dagen leven verhalen over zijn handigheid en moed; ook hoe hij bijv. een hardvochtige landheer bestal en de uitgeknepen huurboer zijn geld teruggaf. De door Roorda aan de processtukken ontleende gegevens kloppen niet met dit heldhaftige karakter. *J.I.* in 1709 te Oostermeer getrouwd, woonde in Twizel, werd 1746 tot tien jaar tuchthuis veroordeeld; zijn straf werd 1754 in verbanning omgezet.

Zie: R. S. Roorda, *Ut de alde doaze* (z.j.).

JACOB LOUSZ. Steen- en beeldhouwer te Harlingen († vóór 1628). Zerken te Harlingen (1607), Minnertsga (1607), Terkaple (1610) en Kimsward (1614).

JACOBUS DIONYSIUS, 17de-eeuws beeld-

en steenhouwer; meesterproef te Lwd. (1617). Werk: poort landschapshuis (1619-27) te Lwd., thans te Kornjum.

JACOB WYBRANDTS, 17de-eeuws uurwerkmaker te Lwd. Werk: horloge in British Museum Londen (ca.

Zie: Ottema, *Gesch. Uurwerkmakersk.*, 114.

JACOBY, C. G. Schreef een *Kort en beknopt Chronyckjen* van Vriesland. . . tot 1567 (1755).

Zie: v. d. Aa IX, 57.

JAEKEL, Hugo, Duits rechtshistoricus (Schlesing ?— Breslau 28.3.1921). Als amanuensis van K. vort Richthofen*, die hij bijstond bij de uitgave van *Untersuchungen über friesische Rechtsgeschichte*, betrokken bij de Oudfr. rechtsgeschiedenis. Tegen Ph. Hecks* bestrijding van von Richthofen heeft hij de visie van zijn leermeester verdedigd.

Wrk.: Die Grafen von Mittelfrl. aus dem Geschlechte König Ratbods (Gotha 1895); Forschungen zur altfriesischen Gerichts- und Standeverfassung (Weimar 1907). Van de tijdschriftartikelen noemen we studies over Fr. munten (*Zeitschrift für Numismatik* 11 en 12). Een werk over de Fr. vrijheid en een studie over Fr. munten niet uitgegeven (in fotokopie op Fr. Instituut te Groningen).

JAGER, Jan Teakes de, onderwijzer (Veenwouden 5.3.1375-Lwd. 12.3.1949). Hoofd der chr. school te Bozum (1904-35), tevens leraar aardrijkskunde en geschiedenis aan hoofdaktecursus en kweekschool te Sneek. Schreef over Fr. geschiedenis en heemkunde.

Wrk.: Frl. en de Friezen, leesboek, 2 dln. (1925); Is concentratie van lagere scholen in Frl. wenselijk, mogelijk, noodzakelijk? (1933); It lijen yn de Leijen (1944).

Zie: Repert., 87; Reg. Leeuw. Cour., 14.

JAKOBIJNEN, *a.* naam voor de dominicanen naar hun klooster Saint-Jacques te Parijs (vgl. Jakobijnen- of Grote Kerk te Lwd.); *b.* naam voor de radicalen die in dat klooster tijdens de Franse Revolutie vergaderden (1790-94), en in Frl. ook voor de aanhangers van het Comité* Centraal Provinciaal.

JAN ABELS. Watergeus uit Dokkum. Opereerde van Emden uit; broer van Fokke* Abels.

Zie: N.B.W. V, I; VI, 4-6.

JAN CORNELIS FEMMESZ. Bekend door zijn weddenschap, een jaar lang op Griend* te zullen leven. Hij slaagde 1610-11.

Zie: V.A. (1837), 139-142.

JAN JACOBSZ (Jan Jacobsz Hayesz), doopsgezind prediker (Harlingen 25.5.1542—Lwd. 17.7.1612). Prediker ca. 1562 en oudste ca. 1580 bij de Fr. doopsgezinden. Bij een scheuring in deze groep (1589) werd hij leider van de zgn. Oude of Harde Vriezen, gewoonlijk janjacobsgezinden genoemd.

Hij heeft veel rondgereisd en velen gedoopt. Hij stond zijn

volgelingen niet toe buiten de groep te trouwen of met andersdenkenden handel te drijven. Apr. 1600 uit Frl. verbannen, vestigde hij zich eerst te Medemblik en toen te Hoorn, enkele jaren later weer te Harlingen. Preken en dopen bleef hem tot 1611 verboden. Tijdens een verblijf in Anjum werd hij ziek, en enkele weken later overleed hij.

J. J. heeft een aantal godsdienstige liederen gemaakt: Eenighe Gheestelijke Liedehens gemaect aen verscheyden personen door Jan Jacobszoon van Harlingen... ende ten Druck besteld door P. W. (Amsterdam 1611). J.J. is niet de stamvader van de Fr. geslachten Scheltema en De Heere.

Zie: Ned. Arch. van Kerkgesch. XI (1914).

Janjacobsgezinden. Doopsgezinden, aanhangers van J.J. Ca. 20 meest kleine gemeenten, vrijwel alle in Frl. Deze zeer conservatieve gemeenten zijn in de loop van de 18de eeuw bijna alle uitgestorven of hebben zich met andere doopsgez. gemeenten verenigd. Het langst hebben de jan jacobsgezinden of Oude Vriezen zich gehandhaafd op Ameland, waar zij zich pas 1855 met de andere doopsgez. gemeente verenigden. De gemeente van 'fijne* mennisten' te Balk was geen janjacobsgezinde gemeente.

JAN KLAASZ (Jan Claessen, of J. K. van Grouw), wrsch. bakker. Preker bij de doopsgez. gemeente te Grouw (1680-na 1702). Man van zwakke gezondheid, maar een sterke geest, voor zijn tijd zeer liberaal. Hij hing de beginselen der collegianten* aan, en beled het socinianisme*.

Zijn liberalisme viel niet bij iedereen in de smaak: in 1696 scheidde een deel van de Grouwster mennisten zich af als aparte gemeente, waaruit zelfs (zonder gevolg) een aanklacht *over J. K'*. onrechtzinnigheid is ingediend. J. K' voerde een pennestrijd met zijn collega Douwe* Feddriks uit Harlingen en publiceerde *De Leer der Doopsgezinden verdedigd tegen de vreemde misduidingen van D. Feddriks* (Amsterdam 1702). Evenzo met de Hollandse oudste Engel Arents van Dooregeest.

Zie: Menn. Encyclopedia in (Scottdale 1957), 189.

JANSEN, Jacob, veearts (Workum 14.7.1900—). Werkzaam te Scherpenzeel, verbonden aan de Rijks Univ. (1930), hoogl. diergeneeskunde (1.1.1947). Maakte studie van de 17de-eeuwse muziek.

Wrk.: Gysbert Japicx' lieten (1956).

Zie: Repert., 87, 88.

JANSEN, Jan Frederik, onderwijsdeskundige (Lwd. 28.6.1827-Harlingen 8.2.1907). Schoolhoofd te Harlingen, schrijver van leer- en leesboekjes, brochures, reisverslagen, maconnieke geschriften; links-liberaal journalist en polemist, ijverde in zijn 'Fr. Courant' voor Fr. en Harlinger belangen (1862-79); meester-vrijmetselaar, officier van de loge 'Deugd en IJver'.

Zie: N.B.W. II, 646; Wumkes, Paden IV, 664-667; Leeuw. Cour. (18.9.1952); A. S. Wadman, H. G. van der Veen (1955), passim.

JANSEN, Johannes H. G., aartsbisschop van Utrecht (Lwd. 9.5.1868-Utrecht 17.5.1936). Kapelaan te Sneek (1893) en Arnhem, hoogl. in de bijbelexegese op Rijsenburg (1900), pastoor van 't Goy, Harlingen, en in Utrecht, coadjutor (1929), aartsbisschop (1930). Als zodanig organiseerde hij het jeugdwerk, bouwde het kleinseminarie in Apeldoorn, en bevorderde de bedevaart* naar Dokkum.

JANSEN, Wiger, verzamelaar van *De geestelijke Goudschaale* (1683), een tot na 1800 veel gebruikte doopsgez. liederenbundel.

Zie: B.W.P.G. IV, 501.

JANSENISTEN. Volgelingen van de strenge, door Rome afgewezen leer over genade en uitverkiezing van Cornelius Jansenius (1585-1638), neergelegd in zijn boek *Augustinus* (1640).

Hiertoe behoorden in Nederland vooral seculieren en ook de apostolische vicaris Petrus Codde, die daarom ontslagen werd (1703). Nadien verliet de partij; om zich te handhaven kozen de J. in 1723 een aartsbisschop van Utrecht, waarmee een apart kerkgenootschap (oud-katholieken) ontstond. Aartspriester A. van Haaften* was geestverwant. Van zijn gemeente St.-Vitus of de Noteboom, aan de Bonte-Papensteeg te Lwd., ging een deel over (— 1806). Ook moeilijkheden te Workum (1696) en op Ameland (1723-26).

Zie: Bijdr. Kerkg. Frl., 81-86; H. Aukes, Het voorgeslacht van kardinaal De Jong (Utrecht 1955), 27-47.

JAN SIKKES. Schoolmeester uit de 17de eeuw. Geen levensdata bekend. Schreef een populair boekje: *Het Nieuwe Ternaarder Bloemendal* en een *Ackrumer Fr. Boere Almanach* (1671).

Zie: Estr. IV (1953).

JANSONIUS, J. G., politicus (Drachten 30.11.1870-Haren 14.12.1957). Een der oprichters van de S.D.A.P., bevriend met P. J. Troelstra. Eerste sociaal-democratische Statenlid in Nederland (1904), de derde socialistische burgemeester (1928; van Leeuwarderadeel). Drankbestrijder, religieus socialist, strijder voor reclassering, bestuurslid Ver. voor Kerkvoogdijen van de Ned. herv. kerk.

Zie: Leeuw. Cour. (28.11.1950; 16.12.1957).

JANSSEN, Peter Wilhelm, koopman (Wangeroog 8.7.1821-Amsterdam 4.11.1903). Legde mee de grondslag van de Deli Tabakmaatschappij. Stichter van vele instellingen van weldadigheid.

Zie: N.B.W. VIII, 921-923; J. J. Moerman en T. Klijnhout-Moerman, Grote Nederlanders (Den Haag z.j.), 94-102. Janssens Friese Stichting. Verleent sedert 1903 steun aan allerlei nuttig sociaal-economisch werk. In 1896 begon J., die van de slechte woningtoestanden in Frl. had vernomen, zijn weldadig werk in Het Bildt, Schoterland en Opsterland. Vele woningen zijn gebouwd. Er is ontgonnen. In de Fr. Zuidoosthoek heeft de stichting 41 bibliotheken.

JAN STOFFELS. Zilversmid. Meester te

Bolsward (ca. 1580). Een buffelhoorn van hem (1610) in Rijksmuseum, Amsterdam.

JAN THOMAS (Oosterlittens 28.1.1682-Surhuisterveen 26.7.1744). Boer en doopsgez. (liefde)prediker, beroepen 1714 te Heerenveen-Knijpe. Had hier door zijn vrijzinnigheid ook vele gereformeerde kerkgangers.

Reeds een 1716 gedrukte preek had de geref. classis van Zevenwolden ergernis gegeven, maar een te Heerenveen uitgegeven catechisatie-boekje, *Kort Onderwijs voor de Jeugt* (1719), was aanleiding tot maatregelen. Na verhoor door de classis en de grietman van Schoterland werd hij geschorst, wat de Staten bekrachtigden. In 1720 schijnt de schorsing te zijn opgeheven. Afscheid van de gemeente Heerenveen, (3.11.1720); preker te Surhuisterveen (1722-44). Jan Jogchems doopsgez. leraar te Drachten, herdacht hem in een 'lykreden'. De preek van 1716. heeft als toefgift: 'Den eersten Psalm op het plat f rijs berijmd'.

Zie: Doopsgez. bijdr. (1896), 149-175.

JANUM (Fr.: *Jannum*; eerste deel onverklaard, um*-naam). Kleinste dorp in Dantumadeel (83 inw.). Fraai terpdorp W. van de Dokkumer Ee. De romaanse bakstenen kerk (ca. 1200) was gebouwd voor leke-broeders van Klaarkamp*. Na 1580 wel gebruikt, maar langzaam verval. Door ingrijpen van N. Ottema* en het Fr. Genootschap* kon deze in middeleeuwse stijl herbouwd worden. Ze heeft → hagoscoop* en N. en Z. deur (z Noormannendeurtje). Sedert 1947 uithof* van het Fr. Museum ('Musée lapidaire'): middeleeuws beeldhouwwerk, grafzerken, sarcofagen, altaarmensae, doopvonten, altaarstukken. → Hagioscoop.

Zie: Reg. Leeuw. Cour., 50; Gids v. Museum J. (1954).

JAN VAN BEAUMONT, jongste broer van graaf Willem in (ca. 1288-Beaumont 11.3.1356). Trad op als stadhouder in Westfrl.; leidde bij de tocht van Willem IV de hoofdmacht naar Staveren, waar hij de abdij bezette. Na het sneuvelen van de graaf werd hij aangevallen en trok af (28.9.1345). z Warns.

Zie: S. Waller Zeper, Jan van Henegouwen (Den Haag 1914), 262-269.

JAN VAN BEIEREN (Jan zonder Genade), zoon van Albrecht* v. Beieren (Le Quesnoy 1374-Leiden 6.1.1425). In 1417 trad J. tegen Jacoba op. Daarom riepen de Schieringers hem 1418 als beschermheer. Na hun nederlaag bij Hindeloopen tegen Focko Ukena* (mei 1420) stuurde J., die Holland beheerste, troepen.

Ze versloegen de Vetkopers bij Sloten. Ook zij huldigden hem (1.9. 1421), verder erkenden Groningen, Oeko torn Broke e. a. J. als heer. Zo reikte zijn gezag van Honte tot Weser. Maar een landvredebond te Groningen (1.2.1422) en de vermeestering, met Hamburgse hulp, van het zeeroversnest Dokkum maakten dat J. zich tevreden moest verklaren met de 'oude rechten' en dat hij beloofde buiten Staveren geen sterkten te bouwen (1424).

Zie: Alg. Gesch. der Ned. III, 240-241; D. Kalma, Skiednis fen

Fryslân (1935), 203-204.

JAN VAN GENT. Pelikaanachtige vogel. Als olielachtoffer soms op onze kust gevonden.

JAN VAN LEYDEN, prediker (ca. 1490-22.1.1536). Anabaptist* van het revolutionaire type. Na enige activiteit in Nederland vestigde hij te Munster in Westfalen het beruchte Wederdoperrijk (Koninkrijk Zion, febr. 1534), met o.a. gemeenschap van goederen en veelwijverij. *J.v.L.* werd bij de herovering van Munster (25.7.1535) gevangengenomen en later op wrede wijze ter dood gebracht. Ook in Frl. had hij enige aanhang (z. Munstersen). Zijn afgezant Jan van Geelen* bewerkte de verovering van het Oldeklooster* bij Bolsward.

Zie: W. J. Kühler, *Gesch. der Ned. Doopsgezinden in de 16de eeuw* (Haarlem 1932).

JARFKE. 16de-eeuws Oostfr. en Gronings ziener. Beschreven door K. ter Laan (1931). Zijn *Prophecye*, herhaaldelijk herdrukt, moet ook in Frl. bekend zijn geweest.

Reeds de Bildtboer Dirck Jansz. Cuyck* (ca. 1600) vermeldt in zijn boekerij *die profysie van Jascoe*. Ook in de 18de eeuw werd *J.* geraadpleegd. Bij een proces over voorspellingen van r.k. zijde i.v.m. de Sint*-Jansdag (1734) wordt een niet teruggevonden Leeuwarder druk genoemd van de *Prophetie ende Voorsegginge van een geheeten J.*

Zie: *Volkskunde, Nieuwe reeks* (1954), 16-23.

JARGES (patronymicum van Jarich). Edel geslacht uit Staveren. Reeds voor 1400 vestigde de koopman Jarich Coppens zich te Groningen, waar hij burgemeester werd en waar zijn nageslacht bleef, tot het 1846 uitstierf.

Zie: *Stb.* I, 68; II, 46; *Ned. Adelsboek* (1943-48), 74.

JASKER. Eenvoudigste type windwatermolen, al in de 16de eeuw in Frl., later ook wel in N.W.-Overijsel, Drente en Groningen. De *J.* (ook: *Tjasker*) heeft een enkele as, waarin aan de voorzijde de roeden gestoken zijn en aan de onderzijde een tonmolen bevestigd is (een vijzel met daaromheen een ronde houten koker). → Molens.

De opvoerhoogte van deze molen is gering; de *J.* werd alleen gebruikt voor een klein perceel ('jaskerkrite'). Hoewel nog in W.O. II uit Giethoorn nieuwe *J.s* in Z.Frl. zijn ingevoerd, is het type thans alleen bij Workum nog in gebruik. Een der laatste exemplaren is in Rijperkerk, door de Fr. Mij. v. Landbouw als bezienswaardigheid opgesteld.

Zie: *Verslag werkzaamheden Prinsenmolencommissie* (1948). J.B.T.B., z. *Landbouwjongerenorganisaties*.

JELGERHUIS, Rienk, schilder (Lwd. 13.4.1729-Amsterdam 17.4.1806). Werkte 1796 te Lwd., daarna te Kampen en Amsterdam als rondreizend portrettist, schilder van behangsels en allegorische voorstellingen.

Wrk.: in Fr. Museum, raadzaal stadhuis Lwd.

Zie: *Oud Holl.* XIX (1901), 95-98; *Gedenkbl.* Lwd. (1935), 139

e.v.

JELGERSMA, Wiltetus Bernardus, theoloog (Harlingen dec. 1755-Amsterdam 22.2.1796). Zeer begaafd patriottisch predikant, viermaal be kroond in een prijsvraag. Stond te Eksmorra (1779-82), Weidum (1782-93) en Boksum c.a. (1793-96). Provisioneel volksrepresentant (1795), secretaris van het College. Stierf te Amsterdam bij het bericht van de nederlaag der gematigden.

Zie: *B.W.P.G.* IV, 533-534.

JELKEMA, Wiebe Jarich (? ca. 1450-Grouw eind 1497). Schierings edelman uit Akkrum, bedreigde Oostergo en Lwd. (1481). Viel te Grouw tegen de Leeuwarders (eind 1497).

Zie: *V.A.* (1843), 57-68; *N.B.W.* VI, 857.

JELLE CLAESZ, steen- en beeldhouwer (Franeker 1585-Lwd. † vóór 1635). Meester te Lwd. (1614), zoon van Claes* Jelles.

Wrk.: Zerken te Bolsward (1607), Franeker (1607-15), Sexbierum (1620).

Zie: *Vr. F.* XXIII (1915), 156 e.v.; *Jierb. Gen. Wurkforbân* (1957).

JELLE HOTSSES, z. Gellius S necanus.

JELLEMA, Johannes, theoloog (Midlum 17.12.1706-Makkinga 18.4.1790). Predikant te Makkinga (1737-90). Typisch 18de-eeuwse dominee.

Zie: *B.W.P.G.* IV, 535.

JELLE SIPKES (van Teerns), doopsgez. leraar (Teerns 22.2.1738—IJlst 29.3.1823). Timmerman, leraar der Waterlanders* te IJlst (1771-1823), patriot, volksrepresentant. Gaf de tweede druk van E. Mein-derts* *Aagtje Ysbrands* uit.

Zie: *Doopsgez. bijdr.* (1909), 49-103; *N.B.W.* X, 1014.

JELLESMA, Jelle Eeltjes, zendeling (Hitsum 13.5.1816-Modjowarno 16.4.1858). Boerenknecht, studeerde met hulp van M. A. Jentink* voor zendeling. Uitgezonden naar de Molukken (1843), toen naar O.-Java; maakte Modjowarno tot het zendingscentrum van O.-Java. 'De apostel van Java', 'de vader der O.-Java-zending'.

Zie: S. Coolsma, *De zendingseeuw voor Ned. O.-Indië* (Utrecht 1901).

JELLUM (Fr.: idem, um*-naam, wrsch. met persoonsnaam). Dorp in Baarderadeel (209 inw.). Hier stond J. J. Jansonius Kylstra (1860-1902), socialist en drankbestrijder. Geboorteplaats van A. H. T. Jorritsma*. Te *J.* een der laatste hoge wieren*.

Zie: *Hepkema Memories*, 9; *Repert.*, 194.

JELSUM (Fr.: idem; um*-naam). Dorp in Leeuwarderadeel (615 inw.). Veeteelt (fokvee), zuivelindustrie. Herv. kerk en herv. evangelisatie. Openb. lag. school. Dekema-state. Op de voormalige Hinnema-State schreef Balthazar Bekker* grotendeels *De Betoverde Weereld*.

Zie: *Hepkema Memories*, 15; *Reg. Leeuw. Cour.*, 50; *Repert.*, 194.

JELTEMA, Arme, drukkerboekverkoper (Oudega

1727-Lwd. 1803). Was tevens (volks)dichter. Van een bundel gedichten verscheen 1825 de vierde druk. Ook werk in Leeuwarder dialect *Het Vermaak der Slagterij*.

Zie: K. Fokkema, De Liwwadder an 't wood (Assen 1948), 16-33; Leeuw. Cour. (11.2.1954).

JELTE PIERS, 17de-eeuws klokkengieter te Sneek. Werkte met J. R. Gravius van Hoeytema*.

Wrk.: klokken te Akkerwoude (1655), Sneek (1658).

JELTESLOOT. Prov. vaarwater tussen noordpunt van De Koevorde en het Var bij Heeg, diepte 2 m — Z.P.

JEMMINGEN. Dorp in Oostfrl. Lodewijk van Nassau werd hier 20.7.1568 verslagen. Vele Friezen verloren het leven. Wie konden vluchten voegden zich deels bij de watergeuzen*. Ook: Jemgum.

JENEVERBES. Boom. Alleen in de omgeving van de Bosberg bij Appelscha komt deze inlandse naaldhoutsoort algemeen voor; evenals elders op stuif-zand.

JENTINK, Michiel Adrianus, theoloog (Ankeveen 23.1.1800-Harlingen 30.8.1866). Predikant te Harlingen (1831-66). Vele artikelen en brochures. Zijn broer Theodoor stond te Nijland (1834-82) (z Stellingwerf-Jentink, G. C.), en twee oudere broers te Sexbierum (1840-60) en Suawoude-Tietjerk (1844—89).

Zie: B.W.P.G. IV, 539-540.

JEUGDBEWEGING. Samenvattende naam voor alle jeugdorganisaties met ideëel doel. Verschil (in de jaren 20 principieel geacht) tussen al en niet door ouderen geleide *J*, doet niet meer ter zake: het standpunt in dezen blijkt meest praktisch bepaald. Frl. heeft sedert nov. 1955 een prov. jeugdraad, 50 organisaties overkoepelend. Enkele zijn in wezen geen *J*. maar jeugdzorg (buurthuis-, speeltuinwerk e.d.), omgekeerd bemoeien echte jeugdorganisaties zich wel met jeugdzorg*.

Geleide *J*. is de padvinderij: Nederlandse padvindsters, Nederlands padvindstersgilde, katholieke gidsen. Meest in de grote plaatsen (acht van de veertien Fr. padvinderstroepen zijn in Lwd.!), behalve de r.k. In totaal bereikt ze ca. 1200 jonge mensen. Typische import. Na de bevrijding grote toeloop, later geleidelijke daling. Niet geleid en Fr. in doel en voertaal is het Fr. Jongereinboun*. Ook de prov. plattelandersorganisaties zijn Fr. door voertaal en behandelde stof. z Landbouwjongeren.

De organisaties naar wereld- en levensbeschouwing zijn — onder de prov. raad — onderling gebundeld in herv., geref. en moderne jeugdraad. Daarnaast staat nog een kleine groep van de lutherse jeugdbond in Lwd., en de doopsgez. jeugd in Doopsgez. Jongeren Bond en Menniste Jongeren Bond, verder jeugdgroepen van Leger des Heils en baptisten. Die van de vrij-evangelische gemeenten (te Lwd. met eigen gebouw) zijn apart georganiseerd binnen het C.J.M.V. Onder de herv. jeugdraad vallen behalve de 'Jonge Kerk' (jongelidmatenorganisatie) en het 'Kompas' (algemeen

herv. jeugdwerk) de grote organisaties: Christen jonge mannen verbond (C.J.M.V.), Christen jonge vrouwenfederatie (C.J.V.F.) en vrijzinnig chr. jeugdcentrale (V.C.J.C.), alle principieel interkerkelijk, maar praktisch in Frl. hervormd. Het C.J.M.V. en de jongelings- en meisjesverenigingen op geref. grondslag gaan terug op het - uit Réveil-geest geboren - Nederlands jongerenverbond (N.J.V. 1853). In 1853 gaf Wynjeterp zich bij de eerste oproep uit Amsterdam op als gemengde afdeling. Oorspronkelijk óngeleide *J*, met verrassende kanten: 1855 internationaal georganiseerd (Y.M.C.A.), gespecialiseerde onderafdelingen, bibliotheken, knapenverenigingen, zondagsschoolwerk. Bijbelstudie stond centraal. Herv. meisjesverenigingen pas 1920 landelijk georganiseerd in het meisjes verbond van de C.J.V.F. (Y.W.C.A.), z Jongelingsverenigingen.

Naast deze oude, in Frl. zeer verbreide organisaties bestaan sedert 1922 afdelingen van de V.C.J.B.(ond). Als elders in het land zijn sedert Jeugdgemeenschappen, Vrije vogels en Bosvolk voor jongere leeftijden daarnaast ontstaan, te zamen georganiseerd in de landelijke V.C.J.C. Elke onderafdeling heeft tevens een gewestelijk bestuur (z Blierherne). De V.C.J.C. heeft in Frl. een regionaal secretaris. De Arbeidersjeugdcentrale (A.J.C.) en verschillende jeugdonthoudersbonden (Jeugdbond voor onthouding J. V.O., Jongeren geheelonthoudersbond J.G.O.B., Ned. bond van abstinente studerende N.B.A.S.; tegenwoordig: Vrije Jeugdbeweging V.J.B.) zijn kort na 1910 ontstaan, en hebben in Frl. zeer veel jongeren bereikt. Na 1945 zijn deze - thans in de Moderne jeugdraad verenigde - organisaties niet weer tot de oude omvang gekomen. Behalve de algemene malaise in de *J*. werken hier de veranderde opvattingen van het socialisme. 'Jonge strijd' is de vakbondsjcugdorganisatie. Naast de moderne jeugdraad staat nog de chr. onthouders jongerenorganisatie (C.O.J.O.). In de r.k. groepen van mannelijke en vrouwelijke beroepsjeugd, vormingswerk, plattelanders, padvindsters, jeugdzorg vinden we specialisatie en deskundigheid. Men is goed op de hoogte van wat elders gebeurt, en gaat methodisch te werk. Er is in dit strak landelijk georganiseerde werk weinig specifiek Fr. Het bereikt praktisch alle r.k. jongeren in Frl. In geref. kring heerst in Frl. nog een vrij strakke leefregel, waar lidmaatschap van jongelings- of meisjesvereniging bij hoort. Het werk is minder gevarieerd dan in de andere groepen: veel bijbellectuur en bijbelstudie. Weerstand, elders blijkend in afnemend ledental, werken zich eerder binnen de vereniging uit.

De Fr. *J*. kent organisatorisch besef en trouw. In de meeste landelijke groepen is te eniger tijd de Fr. vooropgegaan. Als ook hier de *J*. terugloopt, is dit - behalve aan ook elders werkende factoren - ook te wijten aan de ontvolking van het Fr. platteland. Er is behoefte aan deskundige vrijwilligers uit het kader der verenigingen. O.a. de herv. jeugdraad heeft leiderscursussen gegeven. Er is tussen C.J.M.V. en V.C.J.C. overleg geweest. De oecumenische jeugdraad in Lwd. heeft vakanties voor kinderen van 'Displaced persons'

georganiseerd. De Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers* belegt jongerenweekends voor jongeren uit allerlei kring. Moeilijkheden: de organisaties zijn meest oud en verloren aan elan; de scheidlijnen zijn hier scherp en vast. In de prov. jeugdraad liggen kansen tot contact, tot coördinatie en tot scherp onderscheiden van de eigen aard van Frl.

JEUGDHERBERG. Frl. heeft negen *J.en*: 'Hanskedune' op Terschelling (80 bedden), 'De kleine Grie' te Hollum op Ameland (190), 'Rijsbergen' op Schiermonnikoog (86), 'Het Kraaiennest' te Harlingen (47), 'Stania State' te Oenkerk (84), 'Oer it Hout' te Grouw (80), 'Oan it wetter' te Sneek (62), 'It Beaken' te Heeg (100) en 'Ús Blau Hiem' te Appelscha (150). De *J.en* zijn opgenomen in het net van de Nederlandse *J.-Centrale*. De water-*J.en* te Heeg en Grouw beschikken over een eigen 'Vloot'. Het aantal overnachtingen neemt toe: in 1957 58500, waarvan ca. 23 pct. buitenlanders. Voor de 57 *J. en* van Nederland was het 470000, waarvan 40 pct. buitenlanders.

JEUGDZORG. Jeugdwerk voor de geestelijk en/of maatschappelijk verwaarloosde jeugd. Voor W.O. II slechts in enkele grote steden: 'clubhuiswerk'. *J.* heeft raakvlakken met jeugdbeweging*, kinderbescherming*, gezinszorg en buurthuiswerk. Men tracht kinderen in de school- en puberteitsleeftijd te binden en te vormen door middel van handenarbeid, sport, spel, toneel, volksdansen, muziek, zang, kamperen en vele andere activiteiten, z Buurt- en dorpshuizen.

Ook thans ligt daar het zwaartepunt van de *J.* In Frl. werd de *J.* door gereformeerden aangepakt (z Griffformeard Sintrum). Clubhuizen zijn in Duurswoude, Drachten, de voormalige Fr.-Groningse heide, Gorredijk, Noordwolde, Wolvega, Lwd., Makkinga en Dokkum. In Harkema-Opeinde startte de herv. jeugdraad met een clubhuis. In Lwd. werd in 1945 door een gem. commissie over jeugdvragestukken geënuquêteerd. Bijna 50 pct. der jongeren bleek buiten alle verenigingswerk te staan. In 1948 werd het clubhuis 'De Stins*' opgericht. 'De Stins' bereikt in een werkseizoen ca. 600 jongeren van 8-21 jaar. Verder zijn te Lwd. talrijke clubs van kerkelijke zijde: het Geref. Jeugdhavenwerk (20 à 30 clubs), ca. tien clubs van de r.k. commissie Gezins- en *J.-werk*, clubs van herv. zijde en het van een oecumenische commissie uitgaande werk in het Ijsbaankwartier. Ook de speeltuinverenigingen en 'Vakantie-Ontspanning' doen werk dat aan *J.* grenst. Na het verschijnen van het *Bronnenboek** werd in Lwd. een Commissie *J.* in het leven geroepen, die o.m. een jeugdleiderscursus organiseert. Het 'Griffformeard* Sintrum' heeft ook opleidingscursussen.

De afdeling Jeugd vorming en Volksontwikkeling van het ministerie van O., K. en W. heeft een kamp voor Sociale *J.* 'Aekinga' te Appelscha, bestemd voor jongens van 14-16 jaar, die hier een jaar lang elementaire vakscholing kunnen krijgen. De contactambtenaar voor het noorden van J.V.V.O.

woont in Groningen.

JEZUIËTEN (Societas Jesu, Genootschap van Jezus). Formeel geen kloosterorde, maar vereniging van geestelijken, gevormd door Iñigo de Loyola (St.-Ignatius, 1534) en snel gegroeid. Voorop staan persoonlijke overweging, onderwerping aan Gods leiding en werk tot heil van anderen (studie, opvoeding, missie).

Een poging van A. B. Bruynsma* om in Frl, vaste voet te krijgen (1564-69) mislukte; Cunerus* Petri kon geen *J.* krijgen (1574). Na oprichting van de Missio Hollandica (1592) trokken *J.*, als missionarissen door Frl. rond (1593 e.v.). Langzamerhand bij burgers en edelen vaste staties*: in Lwd. (St.-Bonifatius aan de Vleesmarkt, 1609-1733, St.-Willibrord aan de Sacramentstraat, 1627-1776), Harlingen (1613-18, 1627-1776), Bolsward (1618-21, 1633-1776), Franeker (1630-63), Dokkum (1630-1776), Midlum (1631-62), Wytgaard (1632-1776), Hemelum (1633-58), Woudsend (1635-73), Birdaard (1636-ca. 1660), Joure (1639-1708), Dongeradeel (ca. 1640-70), Ameland (1646-1723) en korte tijd in Kimsward (?-1604). De seculieren verweten de *J.** gebrek aan strengheid in de biecht, net opzoeken van rijken, net verlaten van arme staties. Tegen de Jansenisten* traden de *J.*, krachtig op, vandaar dat de Staten verschillenden in 1708 en '20 verbanden, zonder veel resultaat. Toen de paus de Sociëteit ophief (1773), verbanden de Staten alle ex-*J.* (Regulierenverbod, 1776). Na het herstel der orde (1814) keerden de *J.* niet in Frl. terug; wel gingen Fr. *J.* elders werken.

Zie: F. v. Hoeck, Schets van de gesch. der *J.* in Ned. (Nijmegen 1940); Haarlemse Bijdr. LXIII (1955), 255-299.

JIERBOECKJE(N), Friesch. Uitgegeven 1829-31 en 1833-35 door het Fr. Genootschap*; redactie: J. van Leeuwen, J. D. Ankringa, A. Telting; medewerkers o.a. R. Posthumus, J. G. van Blom, J. Roorda. Eerste geheel Fr. periodiek, gevolg van John Bowrings* bezoek, bedoeld voor de beschaafde stand en de stedelingen om hun 'smaak voor hunne veel vergetene moedertaal in te boezemen'.

Zie: Wumkes, Bidders, 432; Leeuw. Cour. (3.10.1950); Piebenga (1957), 76, 105, 285.

JIERBOEK, Frysk. Jaarboek met wetenschappelijke en literaire bijdragen, verscheen in de jaren 1937 en '38 onder redactie van J. H. Brouwer* en P. Sipma*, in 1942, '43 en '46 vanwege de Fr. Akademy*.

JISLUM (Fr.: idem, um*-naam). Dorp (122 inw.) in het zuidoosten van Ferwerderadeel. Herv. kerk.

Zie: Hepkema Memories, 137; Repert., 194.

JISTER. Melkbocht. Plaats waar de koeien in het weideseizoen tweemaal daags worden samengedreven. Gewoonlijk min of meer afgepaalde hoek weiland, zo dicht mogelijk bij de boerderij, bij weg of water, waar de melkvervoerder (Fr.: *molkrider* of *-farder*) de bussen kan laden.

Het woord 'eester' schijnt vroeger ruimer betekenis te hebben gehad: een afgesloten of afgepaald stuk grond; in de 16de eeuw

werd een *J*, in de huidige betekenis nog wel 'koeijen eester' genoemd en bijv. op Ameland heette een 'tuin' (als omheinde ruimte) ook 'eester'. Maar Sipma wil Oudfr. 'eestra' gelijkstellen met Angelsaksisch 'eowestre', van 'ei' (ooi), zodat *J*. oorspronkelijk iets als schaapskooi zou hebben betekend, z Eestrum.

JODEN. In navolging van enkele oude schrijvers vermeldt W. Dijkstra het verhaal dat aan het Fr. volk een zeker gezag en besef van uitverkoren zijn moet geven, dat nl. de Friezen afstammen van de *J.*, die Vespasianus na de inneming van Jeruzalem hierheen zond. Wij wagen dit te betwijfelen, maar vast staat, dat er in de M.E. *J.* in Frl. woonden.

Het martyrologium van enkele joodse gemeenten noemt Frl. onder de Nederlandse gewesten, waar ze ca. 1350 uitgeroeid werden. Ka 1600 beginnen de Fr. gegevens. In 1634 pacht David Provana de bank van lening te Workum. In 1645 beveelt het prov. bestuur 'dat nopens de *J*, binnen den landschappen van Frieslandt narigten omtrent hunne komst, hun aantal en hunne namen moesten worden opgemaect'. In 1664 staat de raad van Workum aan David Salernons 'een plaetse van begraeffenis' toe. In 1670 stelt Lwd. een stuk grond hiertoe beschikbaar. In de 18de eeuw neemt het aantal *J.* in Frl. steeds toe. Schudt vermeldt in *Jüdische Merkwürdigkeiten J*, te Makkum, Bolsward, Dokkum enz. Ook in Surhuisterveen, Noordwolde en natuurlijk in de universiteitsstad Franeker waren ze vroeg gevestigd. Vooral Lwd. ontwikkelde zich tot een centrum. De immigranten kwamen vaak uit Oostfrl. en omgeving. Soms trad de overheid tegen verdere vestiging op. Vrees voor verspreiding van epidemieën door zwervend volk, voor te veel armlastigen, economische argumenten werden als motieven aangevoerd. Scherpe resoluties werden echter niet steeds uitgevoerd. Ten aanzien van ingezetenen kooplieden is de houding van de magistraat eerder tegemoetkomend. Verder in de 18de eeuw wordt de houding milder, zodat de 'Tegenw. Staat' reeds vóór de Franse Revolutie kan spreken van 'de Jood, die alle voorrechten en bescherming als de andere ingezetenen geniet'.

De Provisionele Representanten van Frl. waren bij de eersten die (resolutie 4.4.1795) zich verzetten tegen pogingen om de *J.* van de nieuwe burgerlijke gelijkheid uit te sluiten, tot vreugde van het Amsterdamse genootschap 'Felix Libertate'. In de 19de eeuw blijft het zielental stijgen. Tegenover 630 in 1796 (waarvan Lwd. 354) staan in 1811 1018 (Lwd. 615), in 1830 1555, in 1879 het maximum 2203 (Lwd. 1114). In 1930 nog 907, van wie 120 aan de Duitsers ontkwamen. In de 19de eeuw waren er joodse gemeenten in Lwd., Harlingen, Gorredijk, Sneek, Bolsward, Heerenveen, Hindeloopen en Lemmer, in 1930 nog zes, in 1940 nog vier. Na Lwd. waren Harlingen en Gorredijk economisch het belangrijkste. Harlingen telde in 1879 nog 318 *J.*, Gorredijk in 1860 134. Ook in Frl. moesten de *J.* grotendeels in de handel hun bestaan zoeken, maar in een stad als Harlingen werkten er velen in sigaren- en borstelindustrie en zelfs als bootwerkers. Reeds 1729 verkreeg Joseph Salomons in Harlingen het recht tot import van een groothandel in tabak, terwijl de *J.*, ook deel hadden aan het verhandelen van de textielprodukten der stad.

Er is ook nog een *Memorbuch* (1786) met oudere gegevens. In Gorredijk was de joodse gemeente ook economisch van betekenis, terwijl in de 18de eeuw in de herberg 'De Wildeman' in Lemmer een Hebreeuws opschrift de talrijke doorreizende joodse kooplieden wees op 'kosjere' wijn. Nieuwe industrieën werden door *J.* gesticht, zij het minder dan in Groningen. Te noemen zijn de verdwenen schoenenindustrie en Benninga's margarine fabrieken, z Bezettingstijd 1940-45, Joodse namen, Joods- Fries, Synagogen. B. H.

Zie: M. Weinberg, Untersuchungen über das Wesen des Memorbuches (1924); Nw. Israëlietisch Weekblad (1953), nr. 34-36; Repert., 409.

Joodse gemeente te Lwd. Lange tijd het belangrijkste joodse centrum in het noorden. Van kort na 1700 was het de zetel van een opperrabbinat, vaak bezet door mannen van betekenis.

Het eerst worden *J.* in Lwd. vermeld in 1645. In 1670 wordt aan 'Jacob de Jode ende syn familie ende een neeff van Collum geconsenteerd de ledige plaets achter de flits om tot een begrafenisse te mogen gebruiken' (tot 1747 maakten ook de *J.* van Groningen gebruik van deze begraafplaats). Nadien komen de *J.*, telkens opnieuw in de raadsresoluties voor en worden tegen het binnenkomen van arme, vreemde *J.* nogal eens maatregelen genomen. Ingezetenen worden over het algemeen welwillend behandeld, zelfs sinds 1740 tot sommige gilden toegelaten met alle rechten behalve 'het stemmen van officiers'. Na 1750 krijgen zij voor hun armen dezelfde vrijstellingen als andere gezindten. Volledige gelijkheid kwam ook in Frl. pas in de Franse tijd. Ca. 1700 was er een synagoge.

Het oudste aanwezige archiefstuk, het *Sefer Zichronot*, bevat resoluties van parnassijns (bestuurder) e.d. en geeft een beeld van de interne geschiedenis der gemeente sinds 5514 (1754), toen de gemeente, na inwendige twisten, een door de vroedschap goedgekeurd reglement kreeg. Toen Napoleon ook het fel Oranjegezinde Nederlandse jodendom naar Frans model organiseerde, werd Lwd. de grootste gemeente van het noorden, zetel van de grandrabbijn en het Consistoire der drie N. provinciën. Een Hebreeuwse gevelsteen in de Slotmakerstraat wijst de toenmalige zetel van het bestuurscollege aan.

De gemeente breidde zich regelmatig uit. Ze steeg van 140 zielen in 1754 tot 433 in 1798, 1253 in 1858. In 1805 werd de tegenwoordige synagoge, met 300 mannen- en 200 vrouwenzitplaatsen, ingewijd. In 1842 werd een stadsarmenschool gesticht, die in 1853 115 leerlingen telde (politieke gelijkheid vormt nog geen economische basis). Ofschoon er wel wat intellectuelen, goed gesitueerden en ambachtslieden waren, was het gros toch op de klein- en straathandel aangewezen, zodat de armoede in het vrijwillig gekozen getto rondom de Put vaak benauwend was. Van de 1150 *J.* in Lwd. werden in 1840 niet minder dan 350 bedield. Zeker leidde mede deze armoede tot vertrek. Reeds 1859 daalde het aantal tot 1154. De daling zette zich regelmatig voort. In 1940

nog ca. 700 zielen. Toen de ondergrondse organisatie, die in Frl. zulk schitterend werk verrichtte, op gang kwam, was het lot van de joodse gemeente te Lwd, al vrijwel bezegeld. Uit schuilplaatsen en vernietigingskampen keerden 120 mensen terug.

Zie: A. Bartels, Het Stadsbestuur van Lwd. en de J. (1930); De Vrijdagavond (1930), nr. I en 2; H. Beem, De verdwenen Mediene (Amsterdam 1950); Fr. Koerier (19.2., 26.2, 12.3.1955).

JOHA, Thomas, theoloog (Britsward 24.10.1750-Reitsum 8.5.1812). Als patriottisch predikant van Reitsum in 1795 met D. Fockema* en E. M. v. Beyma* lid van het gematigde driemanschap*. Op 11.2.1796 leidde hij de tegenactie der Fr. volksrepresentanten tegen de unitaristen*. Raakte als federalist aan kant. Bekend is zijn conflict met S. D. van Aylva*.

Zie: N.B.W. IV, 813, 814.

JOHAN MAURITS van Nassau-Siegen, 'de Braziliaan' (Dillenburg 11.6.1604 — Bergendaal, Kleef, 20.12. 1679). Gouverneur van Brazilië (1637—44), bouwer van het Mauritshuis te Den Haag. Verdronk bijna te Franeker (1665) na de begrafenis van Willem* Frederik. Streed 1665-66 tegen de Munstersen. Verdediger van Frl. (1672—73). z Galen, B. C. van.

Zie: W. E. v. Dam v. Isselt, De verdediging van Frl. van 1672-73 (Den Haag 1931); P. J. Bouman, J. M. (Utrecht 1947).

JOHANNES ANDRIES, uurwerkmaker te Grouw (ca. 1750). Werk: gangklok in Fr. Museum.

Zie: Ottema, Gesch. Uurwerkmakersk. (1948), 31.

JOHANNESPASSIE. De J. van J. S. Bach wordt in Lwd. sedert 1946 op Palmzondag in een kerkdienst van de herv. gemeente uitgevoerd, in de Nederlandse vertaling van C. G. Wagenaar*. Het herv. kerkkoor zingt de koren en leverde aanvankelijk de solisten, terwijl de gemeente de koralen zingt.

JOHANNES ROUCKES, predikant (Sneek ca. 1540-na 1603). Vluchtte naar Emden (1567), predikant te Sneek (1581/82-99). Vader van Daniel* Johannes Snecanus.

Zie: N.B.W. VI, 1208.

JOHANNESWALD, ook St.-Johanniswald, z Eslawald.

JOHANNIETERS, z Hospitaalridders.

JOHAN WILLEM FRISO, vorst van Nassau-Dietz, prins van Oranje (Dessau 4.8.1687-Moerdijk 14.7. 1711). Zoon van Hendrik* Casimir II, opgevoed te Lwd. door de Franeker predikant en prof. Joh. Lemonon. Toen zijn vader 15.3.1696 stierf, opvolger onder voogdij van zijn moeder Henriëtte* Amalia, vorstin van Anhalt-Dessau. Studeerde te Franeker en Utrecht.

Willem in benoemde hem tot erfgenaam en opvolger, maar Holland verzette zich tegen het laatste (1701). Bij de dood van Willem in (1702) was de zaak nog onbeslist. Vijf gewesten kozen geen stadhouder. De oorlog maakte verder alles onzeker.

Hij werd geen lid van de Raad van State. De erfenis werd hem betwist. Het prinsdom Oranje raakte in Franse handen. Met het Pruisische koningshuis ontstond er twist over de erfenis en de titel 'prins van Oranje'. Sedert 1703 nam Friso actief deel aan de oorlog.

In 1707 werd hij meerderjarig en stadhouder in het noorden, tevens generaal. Hij onderscheidde zich te Oudenaarde (1708), bij Malplaquet (1709) en Douai (1710). Op 26.4.1709 trouwde hij Maria* Louise van Hessen-Kassel. Tijdens de veldtocht van 1711 moest hij naar Den Haag om met de Pruisische koning over de verschillen te onderhandelen en verdronk bij de tocht over het Hollandsch Diep. Friso werd eerst te Oranjewoud en later (25.2.1712) te Lwd. begraven. Hij liet een dochter na, Anna Charlotte Amalia Louise. Op 1.9.1711 werd een zoon geboren, Willem* Karel Hendrik Friso. → Nassau.

Zie: C. J. Guibal, J.W.F. en zijn tijd (Amsterdam 1938); N.B.W. I, 1224-1226; Repert.,256.

JOL, Staverse. Vissersvaartuig, tot voor kort van Workum tot Laaksum op de Zuiderzee gebruikt. Het laatste exemplaar in het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen. Een op zich zelf staand type, zonder zwaarden, met een lange vaste kiel, gekenmerkt door het hoge boord en de naar boven invallende zijden. Een bun ontbreekt. Zeewaardig scheepje, vaak tot pleziervaartuig verbouwd met een kajuit. Een variant is de Akkrumer J. z Scheepstypen.

JOLDERENBOS. Onderdeel van de Gemeentebossen* van Gaasterland. Ten zuidwesten van Oudemirdum, ruim 20 ha groot, ca. 1800 grotendeels op bouwland aangelegd. Bestaat thans uit 60—70-jarige eiken met onderbeplanting van naaldhoutsoorten. Komt reeds voor op kaarten van B. Schotanus (1698).

JONG, Arnoldus de, theoloog (Lwd. 14.4.1802-Dantumawoude 22.5.1854). Doopsgez. predikant te Dantumawoude (1827—54). Schreef dichtwerken. Vader van Dirk Fontein de J.

Zie: B.W.P.G. IV, 555-556.

JONG, David Cornel de, letterkundige (Blija 9.6.1905—). Groeide te Wierum op in geref. milieu, emigreerde 1918 naar Ver. Staten. Schreef een tiental romans en verzenbundels. Autobiografisch zijn *Belly Fulla Straw* (1934) en *With a dutch accent* (1944), waarin hij met zijn verleden afrekenet. Zijn boek *Old Haven* (1934) verscheen in Nederlandse vertaling: *De veilige haven*. Broer van Meindert de J.

JONG, Dirk Fontein de, boer (Akkerwoude 14.7.1836-Murmerwoude 29.1.1898). In de crisisperiode van 1882-95 voorzitter van de Fr. Mij. van Landbouw.

Zie: Spahr van der Hoek, Fr. landb. II, 492.

JONG, Eelke Simens de, auteur (Wanswerd 12.7. 1918-). Onderwijzer en godsdienstonderwijzer, hoofdredacteur Bolswards Nieuwsblad (1947). Lid

Kr. Fr. Selskip, propagandaleider Kr. Fr. Folksbibliteek, redacteur 'De Fleanende* Krie'.

Wrk.: vele kinderboeken, schetsen, romans (pseudoniemen Weimoed Hemrica, Rein Elzinga); vertalingen o.a. naar J. A. Visscher*, Idsardi* uit het Hollands; Romke; Romke dûkt ûnder (1946); Ilke Fokkes, roman fen in Kloklieder (1940); Konduktrice (1952); Folk yn 'e bus (1954).

JONG, Germ de, schilder en tekenaar (Sint-Jacobi Parochie 8.3.1886-). Opleiding: Quellinusschool, Rijksac. van Beeldende Kunsten Amsterdam, Ac. Rotterdam. Werkte ook in het buitenland. Landschap, stillevens, bloemen, portret. Ook houtsneden, litho's en etsen. Begaafd kunstenaar met gevoel voor lijn, kleur en compositie. Werk in impressionistische sfeer, soms verdroomd.

JONG, Heert Pieters de, onderwijzman (Lieve Vrouwe-Parochie 13.10.1828—Stiens 6.3.1903). Hoofd te Sint-Jacobi Parochie en Stiens, schoolopziener (1888). Kwam door G. Colmjon* tot het Fr., werkte mee aan tijdschriften.

Zie: N.B.W. IX, 469; Fryslân (1928), 129-131; Sannes, Bildt IIIa, 300.

JONG, Hendrik Linses de, onderwijzer (Bovenknijpe 4.1.1831- 't Meer, bij Heerenveen, 4.11.1917). Sprak op Nutsavonden, schreef Fr. gelegenheidspoëzie.

Zie: Fryslân (1928), 177-178.

JONG, Hotze de, auteur (Wolsum 6.10.1884-). In boerenbedrijf te Kornjum. Schrijver van Fr. romans uit het boerenleven: *Op Wyldskar* (1948), *Hester Holkema* (1950), *Trude* (1953, ²1957). Toneelstukken: *En do't de Krystklok lette...* (1929), *Hâld moed!* (1933).

JONG, Inne de, onderwijzer (Nijemirdum 13.9.1894-). Sedert 1931 te Utrecht en Amsterdam. Fr. schrijver, dichter en strijder; schreef filmkronieken.

Werk.: Harstwiich, gedichten (1939); Jonges fen Gaesterlân, jongensboek (1941; Holl. vertaling 1957); Nije aventûren, jongensboek (1950; Holl. vertaling 1957); Kwatrinen fan Omar Khayyam (1955).

Zie: Piebenga (1957), 254-255.

JONG, Jacob de, zwemmer (Lwd. 18.7.1937—). Uitblinkend zwemmer van de Leeuwarder Zwemclub Overdekte*. Nederlands kampioen op de 400 m vrije slag (1954 en 1956). Van apr. 1955-dec. 1956 houder van het Nederlands record op de driemaal 100 m wisselslag persoonlijk.

JONG, Jan (Johannes) de, theoloog (Nes, Ameland, 10.9.1885-Amersfoort 8.9.1955). Promoveerde, na studie en priesterwijding in Nederland, te Rome in de theologie (1910) en wijsbegeerte (1911). Hoogl. in kerkgeschiedenis aan het grootseminarie Rijsenburg (1914). Schreef: *Handb. der Kerkgesch.* President van het seminarie (1931), coadjutor (1935), aartsbisschop van Utrecht (1936). Leider van het kerkelijk verzet tegen het

nationaal-socialisme. Hierdoor kardinaal (1945), eredoctor en drager van het grootkruis van de Nederlandse Leeuw (1946). Lichamelijk gebroken trok hij zich terug in Amersfoort (1951). Van het begin af de Fr. Beweging en het Roomsk* Fr. Boun welwillend gezind. Stimuleerde als bisschop de uitgave van Fr. gebedenboeken (o.a. *Sneinsmissael*, 1940), gaf algemeen verlof tot preken in het Fr.

Zie: H. Aukes, Kardinaal de J. (Utrecht 1956); De Kath. Fries VII, nr. 5, 1-3.

JONG, Jan de, predikant (Peasens?—Sint Johannesga 1821). Bakkersknecht te Lwd. Trad met de catechiseermeester Jelle Corwinus als oefenaar* op in de zgn. Pepernotenkerk bij de Nieuwe Toren (1800—02). Toen dit verboden werd, tot predikant opgeleid. Stond te Gaastmeer, Surhuisterveen en St.-Johannesga. Voorbereider van de Afscheiding*.

Zie: I. H. XXXIV (1956), 53-54 (met lit.).

JONG, Jan Lieuwes de, musicus, musicoloog, recensent (Beetsterzwaag 31.5.1893-). Muziekhistorische en -esthetische bijdragen aan periodieken.

Wrk.: Bundel Fr. kinderliederen (1939); De Noardske Balke (Assen 1942); Bundel Schotse drie-muziek (1953); Bundel Fr. canons (1955).

JONG, Jelle de (Harich 5.2.1933-). Studeert theologie te Utrecht; behoort tot de 'experimentele' groep van Quatrebras* met gedichten (*Ût 'e pas*, 1958) en toneelwerk (*Ien doar wie iepen*, 1957).

JONG, Johannes Doedes de, persfotograaf (Oudkerk 25.11.1912-). Gaf gedichtenbundel uit (*Lunchroom*, 1936), waarin sociale motieven, en afstand van de jong fr. dichtkunst; werkte voor Fr. films (*a Film*). Maakte in 1937 de eerste Fr. speelfilm *Kar út twa* (Keus uit twee).

Zie: Piebenga (1957), 265.

JONG, Jolle de, schaatsenrijder (Joure 12.9.1907-). Bekendste uit gezin van zes hardrijders en -rijdsters. Reed van 1918-38; kortebaankampioen (1928-29 en 1932-33).

JONG, Jurjen de, schilder (Harlingen 7.10.1807-7.5.1890). Leerling van Otto de Boer*. Portretten en

genrestukken.

Zie: Eekhoff, Kunstverz. (1875), 313, 320, 322.

JONG, Meindert de, letterkundige (Wierum 4.3.1906-). Emigreerde 1918 naar Ver. Staten. Schreef tot nog toe 16 Amerikaanse kinderboeken. Hiervan spelen *Dirk's dog*, *Bello* (1939), *Bells of the harbor* (1941), *Tower by the sea* (1950), *Shadrack* (1953) en *The wheel on the school* (1954) in Frl. Het laatste kreeg de Newberry Medal en is in het Fr. vertaald (*It tsjil hoppe op 'e skoalle*). Broer van David Cornel de IJ.

JONG, Petrus Jans de, auteur (Dokkum 2.6.1898-). Hoofd van de chr. school op de Tike. Schreef: *Jelmer M it Reidhúske* (1942), *De rôverspôlle* (kinderboek, 1942), *Om Friso's hern*

(1946), *As it libben brûzet* (1947), *De blom ut 'e reidfjilden* (1947), *Heidebern* (1951), *De oare kant* (toneel, 1952).

JONG, Servaas de, schilder (Lwd. 1808-Java 1874). Leerling van W. B. v. d. Kooi*. Reisde veel (Italië, België) en schreef daarover. Schilderde historische voorstellingen en portretten.

JONG, Sybe Douwes de, journalist (Stiens 1.1.1897- Lwd. 4.8.1951). Zat in redactie Leeuw. Cour., schreef over landbouwvraagstukken. Gaf Fr. toneelwerk uit (*Frâns Winia*, 1930; *Hwa't ienris stroffelet*, 1934) en gedichten (*Hwet foarby gie*, 1929).

Zie: Piebenga (1957), 254, 257-258.

JONG, Sytse Sytjes de, visser (Woudsend 1798-1837). Schreef: Fr. verzen in volkstoon (*Rijmwerk*, 1852).

Zie: Wumkes, Paden II, 23-26.

JONG, Tjebbe de, landbouwkundige (Bolsward 2.3. 1901—). Hoofd r.k. landbouwschool te Bolsward (1932), lid Prov. Staten K.V.P. (1945), voorzitter 'Katholiek Friesland', landbouwredacteur 'Ons Noorden'.

JONG Hz., Murk de, historicus (Ferwerd 14.3.1883— Amsterdam 26.10.1939). Onderwijzer, promoveerde na historische privé-studie op: *J. D. van der Capellen* (1921). Was hoofd van een uloschool te Amsterdam (1924-39) en privaattoecent vaderlandse geschiedenis aldaar (1923—30). Schreef boeken over het Oera* Linda-boek, en achtte E. Verwijs* de auteur. Opzien baarde ook zijn 'Fr. Cultuurproblemen' (1931).

Zie: Wumkes, Paden II, 498-502; J. J. Kalma, Thet Oera Linda Bok, bibliografie (1956).

JONG Jac.zn., Wopke de, schrijver (Grouw 24.3.1799— Sint Jacobi Parochie 17.10.1852). Onderwijzer te Drachten en Sint Jacobi Parochie.

Schreef Fr. en Nederlandse gedichten in almanakken en tijdschriften, o.a. Fr. vertalingen naar Ovidius en Horatius: Leeuw. Cour. (7,10. 1834); 'Bije-coer' (1846), 23-24; 'Fr. Volksalmanak' (1845), 104-105; (1846) 134-136. Verder: *De domenys hifke, mar follen te ligt achte* (anoniem 1840; Nederlandse vertaling van B. W. Schultetus Aeneae* 1841); naar het Nederlands van G. T. N. Suringar* vertaalde hij: *Jancko Douwama uwt syn finsenis to Vilvoorden oan syn wijf* (1866).

Zie: Wumkes, Boddere, 583; Paden II, 121-128; N.B.W. IX, 470; Repert., 256-257; Yntis eigen Tael (1931), 186-188; Repert., 256-257; Piebenga (1957), 102-103.

JONG-Zondervan, Annie de, atlete (Oldeboorn 10.9.1907-). Behaalde tweemaal het kampioenschap van Nederland op de 80 m horden (1929, 1930). Was Nederlands recordhoudster op dat nummer (1929-33). Ook schaatsenrijdster. Lid van Quick* te Huizum.

JONGBLOED, Auke, boekdrukker (Lwd. 19.10.1832-29.6.1905). Koopman in kantoorbehoeften, volgde M. v. d. Bosch* op als boekdrukker en legde de grondslag van A. J.s

Uitgeverszaak (bijbeluitgaven).

JONGELINGSVERENIGINGEN, Friese Bond van. Door het Réveil ontstonden ca. 1860 in Frl. vele J., die zich bezighielden met bijbelstudie en ook evangeliserend werkten (zondagsscholen, knapenverenigingen, actie voor chr. onderwijs e.d.). In 1865 werd een bond opgericht. Orgaan 'Het Correspondentieblad*. Leiders waren o.a. J. J. A. Ploos* van Amstel en W. Kroese*. De bond stichtte en onderhield een chr. militair tehuis te Lwd. Mede door de Doleantie* achteruitgang. Vele verenigingen sloten zich aan bij landelijke bonden, het (herv.) Ned. Jongelingsverbond en de Bond van f. op geref. grondslag. In 1910 werd de bond opgeheven. Toen waren nog aangesloten 52 J. (857 leden), 24 knapenverenigingen (347 leden) en 9 zondagsscholen (702 leerlingen), z Jeugdbeweging.

Zie: Gedenkb. van de J. op geref. grondslag (Kampen 1914).

JONGEMA. Edel geslacht uit Bozum. Aede Keympes (gedood door de Vetkopers te Sondel, 1439) had twee zoons: I. Hessel (vermoord Rauwerd, 1459). Zoons: a. Epe († 1489), trouwde Jouck Agges Walta († 1481). Hun zoons namen de naam der moeder aan, maar hun achterkleinzoon Laes, lid van het Verbond der Edelen, gedeputeerde (1580), gezant naar Engeland (1585), nam als erfgenaam van de vader der eerste vrouw van zijn vader weer de naam J. aan. Met zijn zoon Frans († 1640), raad in het Hof (1608), stierf het geslacht uit. b. Aede († vermoord door de Vetkopers te Dokkum, 1474), wiens tak uitstierf met zijn kleinzoon Laes († 1541), die de gelijknamige zoon van zijn schoonzoon tot erfgenaam benoemde. 2. Keympe († 1468). Kleinzoons o.a.: Aede († 1536), bekend door zijn verzet tegen de pogingen der Saksen het leenstelsel in te voeren (*Wy Friezen witte fam nin lien to sizzen*), en Keimpe. z ook Juwinga.

Zie: Stb. I, 233; II, 158; Sminia, Naamlijst, 114, 161, 195, 221, 246, 368; Andreae, Nalezing, 41, 54,115; v. d. Aa VII, 61; N.B.W IX, 471.

JONGEMA (Jonghama), Aedo (Edo) Aedes (Hessels), schierings hoofdelling (Rauwerd?-1536). Onderhandelde met Bourgondiërs, streed tegen de Saksen, bevriend met J. Douwama*. Schreef een onbekend gebleven Fr. kroniek.

Zie: Wumkes, Boddere, 85-96; v. d. Aa IX, 196; H. Bruch, Kroniek der Fr. Kronieken (1952), 20-21.

—, **Hessel Aedes**, edelman, die eind 10de eeuw te Bozum leefde. Ten onrechte als verrader aangeklaagd versloeg hij zijn tegenstanders.

Zie: v. d. Aa IX, 192-193; V.A. (1837), 102-109; (1864) 23-32.

—, **Keimpe van**, grietman. Week na 1498 uit naar Brabant. Wilde niet onder de Saksen leven. Gelders grietman van Wymbritseradeel (1515). Twist met Gelderse ronselaars die hem beletten Sneek binnen te komen (1522). Verdedigde zonder succes Sloten tegen de Bourgondiërs (1523).

Zie: Sminia, Naamlijst, 289; Andreae, Nalezing, 92; v. d. Aa VII,

JONGEMA-STATE (Fr.: *Raerderbosk*). Park bij Rauwerd (ruim 2 ha), ingesloten door twee grachten. Van de state bestaat nog slechts de bakstenen poort (16de eeuw). Park is sedert 1932 in beheer en sedert 1947 in eigendom bij 'It Fr. Gea*'. Rijke stinsflora*, belangrijk als broedterrein (reigerkolonie). Na de broedtijd vrij toegankelijk.

JONGEREIN, z Landbouwjongerenorganisaties.

JONGFRIESE DICHTERS. Schrijvers die ca. 1915 naar voren komen met een nieuwe, persoonlijke kunst tegenover de volksschrijverij en de retoriek van de ouderen. Kenmerken: verband met buitenlandse literatuur, individualisme en antiprovincialistisch nationalisme; invloed van de tachtigers; voorkeur voor het sonnet; overwegend impressionisme: stemmings-, sfeer- en beschrijvingskunst; ietwat vaag romantisch idealisme; organisatorisch verband met de Jongfryske* Mienskip.

Centrale figuur D. Kalma, in enge zin horen erbij: R. Tolman, R. P. Sybesma, J. D. v. d. Mei, Thys de Vries, de prozaschrijver M. Baers-ma, terwijl het eerste werk van Rixt en dat van P. v. d. Burg verwantschap vertoont. Ook J. H. Brouwer en F. Schurer zijn in hun begintijd tot de *J.d.* te rekenen. E. B. Folkertsma ging sedert 1919 eigen wegen. A. Jousma en A. R. Scholten bleven in de Jongfr. trant schrijven, ook toen ca. 1935 de directe invloed begon te tanen; een late nabloeier is A. A. Jaarsma.

Zie: Kalma, Fr. Skrift I, 35-43, 52-59; idem, Inl. tot de bloemlezingen *It sjongende Fryslân* (19*6) en *De nije moarn* (1922); *Frisia* (1917-20); *De Gids* (1922), 206-221; *Piebenga* (1957), 229-232.

JONGFRIEZEN. De radicale jongeren van ca. 1915 en later, die zich vooral organiseerden in de Jongfryske* Mienskip, later ook wel in andere Fr. organisaties. Door ouderen wel als spotnaam gebruikt, door de jongeren zelf als erenaam beschouwd.

JONGFRYSKE MIENSKIP (Jongfr. gemeenschap). Organisatie van radicale Fr. jongeren, in 1915 opgericht o.l.v. D. Kalma*, die zich scherp richtte tegen doelstelling en praktijk van het 'Selskip* foar Fr. tael en skriftekennisse'.

De Mienskip trok enkele jaren de jeugd in groten getale tot zich, verrichtte uitstekend werk, vooral op cultureel gebied, maar verloor door herhaalde koerswijziging haar vat op de jongeren, vooral toen zij een deel daarvan aan het Kristlik* Fr. Selskip moest afstaan. Vele nuttige initiatieven (tijdschriften, *De Fr. Bibleteek*, A.F.U.K.) zijn uit haar kring voortgekomen. In 1935 werd de Mienskip, met behoud van eigen reglementen, deel van het Selskip 1844, maar na W.O. II, als kleine groepering van radicale nationalisten zette zij geheel zelfstandig haar werkzaamheid voort. Orgaan 'Lyts Frisia'.

Zie Compendium: *De Friese beweging*.

JONG FRYSLÂN. Concentratie van jongeren binnen het 'Selskip foar Fr. tael en skriftekennisse', in 1906 tot stand gekomen op initiatief van J. J. Hof*. Enkele jaren actief, maar daarna

ineengezonken.

Zie: J. J. Hof, *Fjirtich jier taelstriid I* (1940); *Tinkboek Selskip* (1949), 62.

JONG-NEDERLANDPARTIJ. Kaatswedstrijd voor junioren van 17 tot en met 19 jaar van de Koninklijke* Ned. Kaats Bond. Ieder jaar op Pinksterzondag in Franeker.

JONGSMA, Cornelis, zilversmid (Lwd.?-1744). Meester te Lwd. (1696). Was ook prov. stempelsnijder. Werk in Fr. Museum.

Zie: Voet, 53.

JONGSMA, Cornelis (Kees), dichter (Schoteruiterdijken 22.4.1921-). Boer te Bantega; schreef gedichten over het boerenleven: *Boer en dichter* (1946), *Ûnder it ûlebuord* (1949).

Zie: P. Terpstra, *Fr. Folksdichters* (1945), 153-158.

JONGSMA, Ernst, jurist (Deinum 28.1.1827-Lwd. 15.2.1894). Burgemeester van Dokkum, rechter te Sneek en Lwd. Secretaris-penningmeester van de Fr. Mij. v. Landbouw. Schreef: *De paardenfokkerij in Frl.* (1865).

Zie: Spahr van der Hoek, *Fr. landb.* II, 489.

JONGSMA, Jacobus, zilversmid (Lwd. 1686-1726). Meester in 1707, leerling van Joh. van der Lely*. Werk in Fr. Museum.

Zie: Voet, 55.

JONGSMA, Pieter Anne, leraar Engels (Workum 8.10.1894-). Schreef een dissertatie over J. H. Halbertsma (1933).

JONGSTAL, Allard Pieter van, rechtsgeleerde, gezant (Staveren 12.8.1612-Lwd. 9.11.1676). Als jurist te Lwd. werkzaam. Nam aan enkele gezantschappen deel (naar Cromwell*, 1653, naar Breda, 1667). Te Hallum had hij een duur huis (Ondersmastate of Huis van Berouw), dat tussen 1700-56 is afgebroken. Zijn dochter Sybilla was vermaard wegens haar paardrijden; Gysbert Japicx schreef een gedicht daarover.

Zie: V.A. (1887), 120-137.

JONGSTE GERICHT. Een eschatologisch stuk in het Oudfr., dat in levendig proza de 15 tekenen beschrijft, die voor de dag des oordeels zullen geschieden. Gaat in hoofdzaak terug op *Beda Venerabilis*.

Zie: Trijeresom (Groningen-Djakarta 1950), 9-18.

JONGSTRA, Anne Franciscus, jurist, politicus (Bakhuizen 1.4.1808—Heerenveen 5.8.1871). R.k. liberaal voorman. Redacteur 'Prov.* Fr. Courant', van 1850-53 tweede-kamerlid. Schreef een groot aantal brochures.

Zie: N.B.W. IX, 474-475.

JONKMAN, Geert, auteur (Oudeschoot 28.1.1910-). Inspecteur 'Leeuw. Cour.'. Redacteur 'Stiennen Man' (1950-57). Schreef naast gedichten verhalen met een voorkeur voor het criminele en voor abnormale zielsprocessen.

Apart verschenen: *Fremde epistels* (1951); *Li Fu en oare forhalen* (1954); met Y. Poortinga en M. Sikkema: *De grize oer*

de growwe (1958, mysterieverhalen); sprookjes naar Grimm: *De wûndere wrâld* (1950); voor toneel: *Boerekinkels* (1950, met E. B. Folkertsma).

Zie: Tsj. (1951), 321-324.

JOODSE NAMEN. Relatief groot is het aantal joden dat in 1811 een Fr. of Fr.-klinkende geslachtsnaam aanneemt of blijkt te bezitten. We noemen Benima, Benninga, Daitsma, Drensmā, Drilsmā, Drielsmā, Feitsmā, Friesemā, Gudemā, Haasemā, Hoornstra, Leefsmā, Oostrā, Rudā, Turksmā, Woudstra, Van Workum, Van Staveren.

Bijzonder vaak komt reeds in de 18de eeuw de naam De Vries voor, terwijl het eveneens veelvuldige De Jong wellicht ook op Fr. invloed wijst. De voornamen der mannen bleven over het algemeen tot diep in de 19de eeuw bijbels, maar Beike voor Benjamin, Peke voor Perets, alsmede Menno kwamen alleen bij Fr. joden voor. De voorliefde der vrouwen voor Fr. voornamen was blijkbaar veel groter en reeds in 1811 vindt men namen als Brandina, Doetje, Fokje, Froukje, Jeltje, Marijke, Martje, Sybrigje enz., die zeker niet tot het erfdeel harer vaderen behoren. Sommige achternamen bevatten een joods element, zo Leefsmā, welks dragers van afstamming levieten zijn, Feitsmā (vroeger Veisma), niet van Fr. Feitse, maar van Jiddisch Feis. Daarentegen Drielsmā in de 18de eeuw Drielt, wrsch. van IJlst, terwijl Turksmā in de 18de eeuw als Turk voorkomt. Ook in taal en kleding was het streven naar integratie bij de Fr. joden opvallend sterk, z Joden.

JOODS-FRIES. Ook het Fr. heeft talrijke woorden uit het vroeger door de joden* gesproken Jiddisch overgenomen. De Leeuwarder jodenbuurt (voor het Stadsfr.), de markten en de joodse plattelandsbewoners maakten school.

Woorden als: lef, sjofel, louloene, mazzel, sof, reizen onder Nederlands paspoort, maar zijn evenzeer in het Fr. doorgedrongen. Het volk zegt: 'Jow'm in jad' of dreigt: 'ikskop dy it maeijem yn', zonder te vermoeden welke klassieke woorden het gebruikt. Het Fr. is ook veroveraar. 'Sokke' (loofhut) werd bij de jood te Lwd. tot 'sukke'. Het originele Leeuwarder 'jeude' werd later 'joad'. Gijn en goochem kregen een Fr. g. Poater en beseiferje (besjeifelje) werden geannexeerd. W. Dijkstra claimt beseiferje zelfs voor Westdongeradeel. Van Jeruzalem naar Westdongeradeel leidt ook een weg!

JOOSTEN, Hendrik, hersteld evang.-luth. predikant (Amsterdam 1804-Harlingen 20.2.1886). Van 1855-86 te Harlingen. Schrijver van stichtelijke boeken.

Zie: B.W.P.G. IV, 573.

JØRGENSEN, Peter, Deens filoloog (Vollum 12.9.1899-). Publiceerde als germanist ook over het Fr. Verzamelde de veldnamen in Noordfrl.

Wrk.: Nordfriesische Beiträge aus dem Nachlasz Hermann Möllers (Kobenhavn 1938); Über die Herkunft der Nordfriesen (København 1946); artikelen in Actaphil. Scandinavica XII (1937-38) en XIX (1950); Travaux du Cerclelinguistique de Copenhague I (1945); B. X (1948); Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw.-Holst. Geschichte, 77 (1949); Niederdeutsche Mitteilungen, 6 (1950); Philologica Frisica (1956).

JORNA, Mattheus, predikant (?—Makkum

1691). Stond te Menaldum (1679-82) en Makkum (1682-91). Bekend door een boek over de zaligsprekingen. Ook zijn broers Onias en Petrus waren predikant.

Zie: B.W.P.G. IV, 593-594.

JORRITSMA, Aurelius Hotze Theodorus, schrijver (Jellum 11.2.1905—Nijmegen 1.10.1952). Schreef onder pseud. Rely en J. H. Boersma. Na zijn dood werd uit een legaat een 'Rely Jorritsmā-fonds' gesticht, waaruit elk jaar tien prijzen voor proza en poëzie worden gegeven.

Zie: Twaris fiif... (1955).

JORWERD (Fr.: *Jorwert*, uit persoonsnaam en werd*). Dorp in Baarderadeel (393 inw.). Tijdens een restauratie van de grotendeels tufstenen kerk (12de eeuw) is de tufstenen zadeldaktoeren (11de eeuw) op 25.8.1951 ingestort. Nu herbouwd in de oorspr. trant. Hier in de iyde eeuw het rechthuis der grietenij. Na 1750 woonde hier L. A. A. Sluijterman*, een hereboer, die een belangwekkend dagboek heeft nagelaten. Tippen* is te J. geliefd.

Zie: Hepkerna Memories, 140; Reg. Leeuw. Cour., 50.

JOUNPRATE (avondpraten). Een avondvisite door buren, vrienden of kennissen. In de 19de eeuw nog een geliefd middel om 's winters de tijd te doden. Bij het *J.n* werden oude volksliederen* gezongen. Sagen* en in bijgelovige kringen vooral spookverhalen waren vaak het onderwerp van gesprek. *J.* was ook het avondlijk bezoek van een vrijer aan zijn meisje.

JOURE (Fr.: *de Jouwer*, ook wel *de Greate Jouwer*, in tegenstelling met *de Lytse Jouwer*, Hiaure in Westdongeradeel; wrsch. bevat de naam een onbekende landnaam). Hoofdplaats van Haskerland (5332 inw.). Oorspronkelijk een uitbuurt van het dorp Westermear* en in 17de eeuw de moeder boven het hoofd gegroeid, *J.* kwam echter niet verder dan de status van 'vlecke' (z Vlek). Er woont ca. 50 pct. van de gem. bevolking. Gemeentehuis op het landgoed Herema-State (park met vijvers en openluchttheater). Ned. herv. kerk (1644, met karakteristieke toren uit 1628), doopsgez. kerk (1824), geref. kerk, r.k. kerk. Neutrale, chr. en r.k. kleuterschool. Openb. lagere, herv. chr., chr. en r.k. lagere school, openb. ulo- en chr. uloschool, r.k. huishoudschool. Industrie: tabak, koffie en thee (sedert 1753, Douwe* Egberts), meubels, metaal, enkele drukkerijen, terwijl het oude ambacht vertegenwoordigd is door koperslagerijen en klokkenmakerijen. De scheepswerf van E. Holtrop* van der Zee kwam na W.O. II tot nieuwe bloei. Op de vierde donderdag in sept. wordt de bekende 'Jouster merke' gehouden, als jaarmarkt* in 1466 ingesteld, *J.* bezit een sprekend wapen (schoof haver, Fr.: *hjouwer*). Het 'vlek' heeft een eigen karakter: Men spreekt van 'Jouster orthodoxie' (confessioneel, maar vrijzinnig in de levenspraktijk). Geboorteplaats van E. A.

Borger* en G. A. Wumkes*. Voor het wapen → Dorpswapens.

Zie: A. de Jong, De parochie J. (Groningen 1940); G. A. Wumkes, Nei sawntich jier (1949); Repert., 194; Algra, De Historie I, 196-210; Leeuw. Cour. (24.8.1957).

JOUSMA, Anne, onderwijzer-schrijver (Groningen 3.3.1900-). Werkzaam o.a. te Sint Jacobi Parochie, sedert 1929 bij het U.L.O. te Den Haag (hoofd in 1953).

Schreef gedichten (*Kimelûd*, 1940), werkte mee aan tijdschriften (ook vertalingen naar Ernst von Wildenbruch), gaf werk voor toneel (*Needlot*, 1925; *As it driget*, 1934; *It libben ropt*, 1934; *Denije moarn*, ca. 1938; *Redbad*, 1941), kinderlectuur (*Hâns en syn maten*, 1928; operette *De gouden fûgel*, 1937) en toneelwerk in het Nederlands.

Zie: Kalma, Fr. Skrift. II, 260-271, 322; Piebenga(1957), 254, 257.

JOUSMA, Ids, kaatser (Dokkum 19.11.1900-4.9.1935). Uitblinkend achterperkspeeler. Won 106 eerste, 40 tweede en 44 derde prijzen. Vijfmaal winnaar van de Bondspartij, viermaal van de P.C.* Moest zich door ziekte terugtrekken.

JOUSWIER (Fr. idem, wier*-naam). Kleinste dorp (52 inw.) in Oostdongeradeel, ten zuiden van Metslawier. → Buurschap.

JUBBEGA-SCHUREGA (Fr.: *Jobbegea-Skuorregea*, ga*-naam met de mansnamen Jobbe en Skuorre). Dubbeldorp in de gem. Heerenveen. Eerst een agrarisch streekdorp. In de lyde en 18de eeuw kwam op het verveende gebied de zgn. Kompanije, waarvan de bebouwing bij de Derde Sluis tot een kern is gegroeid met openb. kleuterschool, openb. lag. school, Ned. herv. kerk.

Elders aan de vaart staan een tweede openb. lag. school, een school met de bijbel en een in de crisisjaren ca. 1930 gebouwd buurthuis. Aan de Gorredijkster weg een zuivelfabriek. Aan de weg staan de kerk van Schurega (1713) en een lag. technische school. Halverwege vaart en weg is een zwembad met sportterreinen. Na W.O. II is de bebouwing langs de Schoterlandse Compagnonsvaart door de aanleg van een weg langs de vaart direct met Heerenveen verbonden.

Zie: KI, Laansma, Rapport inzake het buurthuiswerk te Jubbega (Rapport no. 3 v. d. Stichting Frl. v. Maatsch. Werk); LH. X (1928), 103-105; Reg. Leeuw. Cour., 50; Leeuw. Cour. (20.11.1954).

JUCKEMA. Edel geslacht uit Stiens, uitgestorven in 1703. Bekendste lid Worp († 1510), Schieringer, nam Lwd. in (1487) en werd gouverneur der stad, grietman van Ferwerderadeel (ca. 1505).

Een der laatste leden, Edwert († 1682), trouwde Doecke Martena van Burmania (1627-92). Uit dit huwelijk o.a. Sjuck Gerold J. van Burmania (1652-1720). Zijn enige zoon overleed kinderloos, en zijn dochter Titia Barbara (1686-1714) trouwde Egbert Rengers (1687-1745). Hun oudste zoon was Sjuck Gerold J. van Burmania Rengers (1713-1784). Een deel van zijn nageslacht bleef deze naam voeren, sinds 1876 als familienaam. De tak is in 1951 in mannelijke lijn uitgestorven.

Een andere tak of ander geslacht J. komt sinds eind

16de eeuw voor te Sexbierum. Hieruit stamden Epo († 1619) en zijn zoon. Jacob, burgemeesters van Franeker. Deze tak stierf wrsch. ca. 1700 uit.

Zie: Stb. I, 236-237; II, 160; Andreae, Nalezing, 18; v. d. Aa VII, 70-71; N.B.W. IX, 478.

JUNIUS, Franciscus, taalgeleerde en kunsthistoricus (Heidelberg 1589/90-Windsor 19.11.1677). Studeerde in Leiden, was predikant, custos van de graaf van Arundel en Surrey, mentor van Albericus de Vere, graaf van Oxford, wiens moeder Bauck van Hem-mema was. Met De Vere verbleef hij tussen 1642-46 in Nederland. Grondlegger van de studie van de Oudgermaanse talen, interesseerde zich ook voor het Fr. Kopieerde Oudfr. teksten (o.a. de Codex* Unia) en gedichten van Gysbert Japicx, bij wie hij vele aantekeningen over 17de-eeuwse Fr. teksten maakte. Correspondeerde over Fr. woorden met Janus Vlitius*. De tijd van zijn Fr. verblijf staat niet geheel vast.

Zie: N.B.W. IX, 483; J. J. Kalma, Bibliografy Gysbert Japiks (1956).

Juniana. Collectie handschriften, afschriften en zeldzame drukken in de Bodleian Library in Oxford, afkomstig van F. J. Voor de studie van Oud- en Middelfr. zijn de Juniana van groot belang.

Zie: Th. Siebs, Westfriesische Studien (Berlin 1895); J. Haantjes, Gysbert Japicx (Amsterdam 1929), 237 e.v.; Fr. Jierb. (1937), 31-34.

JURISPRUDENTIA FRISICA. Fr. rechtsboek uit 1480 (?), overgeleverd in codex* Roorda. Tekst is systematisch ingedeeld in 87 titels, in paragrafen verdeeld. Geeft uitvoerige beschrijving van het onder invloed van Romeins en canoniek recht gemoderniseerde Fr. recht van die tijd. Geen officieel wetboek, maar een particuliere optekening. Bij de Oudfr. tekst zijn uitvoerige Latijnse glossen gevoegd. Bronnen zijn o.a. de Excerpta* Legum, de oudere Fr. wetten en de werken van geleerde juristen. Tekst (zonder glossen): J.F. uitgegeven door M. (de Haan) Hettema (1834-35).

JURJEN BALTHASAR, klokkengieter te Lwd. (ca. 1650-ca. 1670). Kreeg 25.3.1654 octrooi van de Fr. Staten. Opvolger van Jacob Noteman*, zelf opgevolgd door P. Overney*.

Wrk.; vijzel (1660) in Princessehof; bel (1655) in Fr. Museum; klokken te Edens (1650), Hogebeintum (1652), Holwerd (1653), Peins (1654), Witmarsum (1656), Wartena (1657), Idaard (1658), Morra (1659), Brantgum (1660), Lwd. (1661), Irnsum (1662), Britsum (1664).

JURRES, Johannes Hendricus, schilder (Lwd. 17.1.1875-Amsterdam 2.8.1946). Opleiding kunstnijverheidsschool en Rijksac. voor Beeldende Kunsten Amsterdam; van 1918-40 hoogl. aan deze Academie.

Een zeer kundig illustrator, tekenaar en kleurgevoelig schilder, buiten de stromingen van zijn tijd. Maakte vaak fenomenale illustraties in olieverf, pastei enz, van de bijbel, de verhalen van

Cervantes enz., die rijk en groots zijn gecomponeerd, met soms een neiging tot praal en overlading. Het meeste werk getuigt van een romantische gezindheid. Had, ondanks zijn groot kunstenaarschap en afgezien van wat hij zijn leerlingen technisch meegaf, weinig invloed op de jongeren. Met zijn anachronistische verbeeldingen bleef hij in de Nederlandse schilderkunst een eenzame.

Zie: Henri H. van Calker, Prof. J. H. J. (1947). JUS

MUNICIPALE FRISIONUM. Oudfr. rechtshandschrift (Lwd., Prov. Bibliotheek v. Frl., Richthofen-collectie, aangeduid met J of Wa). Uit ca. 1550, maar afgeschreven van een ouder exemplaar (ca. 1460?) uit de omgeving van Sneek; 360 folia, waarvan 260 beschreven.

Het bevat, buiten het Stadboek van Sneek, vele Oudfr. rechtsteksten - algemeen Fr. en Westerlandse en speciale van Westergo of delen daarvan-, alsmede een kroniekje. Vroegere bezitter: S. A. Gabbema*.

Zie: Oude Fr. Wetten (ed. Hetteema) (1847), 1-180.

JUTRIJP (Fr.: *Jutryp*, uit persoonsnaam *Jort*, Everhard, en *ryp*, streek). Streekdorp langs weg Sneek-Lemmer en water (Hommertser Var) in Wymbritse-radeel. Naar het zuiden doorlopend in Hommerts (327 inw.). Herv. kerk. Chr. lagere school. Waterrijk laagveengebied. Veeteelt.

Zie: Hepkema Memories, 240.

JUWINGA (of Jongema). Edel geslacht uit Bolsward. Hiertoe behoorde Juw *J.* Ansck, dochter van een andere Juw, trouwde Goslick Heres Hottinga († 1434). Hun zoon Juw nam de naam der moeder aan.

Zoons o. a.: 1. Goslick. Zoon: Tjaert (†1479), grietman van Wonseradeel (1478), heerschap te Bolsward. Zijn zoon heette weer Goslick. Met diens kleindochter Rints († 1612) stierf het geslacht uit. 2. Tjerck *J.* van Walta trouwde Ebel Walta. Zoons: Juw *J.* (vermoord door zijn neef Goslick te Bolsward, 1496), Vetkoper, heerschap te Bolsward (1496), en Tjerck Walta († 1522), trouwde Tieth Herema († 1542), wiens tak zich Herema noemde.

Zie: Stb. I, 238; II, 161; Andreae, Nalezing, 85; v. d. Aa, VII, 60.

—, **Goslick van**, schierings edelman (ca. 1500-?). Na de dood van zijn vader Tjaert werd diens neef Juw regent over Bolsward. Van 1491-96 streeden Goslick en Juw om de heerschappij.

Door vreemde soldaten behaalde Goslick de overwinning, maar kreeg toen te kampen met muiterij van deze bondgenoten. Met een andere troep, hem ter beschikking gesteld door Albrecht* van Saksen, maakte hij zich meester van de stad. Hij beloonde hem met geroofde kerksieraden en vermoordde eigenhandig zijn neef. Grietman van Wonseradeel (1499), dat door zijn toedoen als eerste grietenij in 1514 de Saksische hertogen huldigde. Door dezen geridderd. Heroverde Bolsward op de Geldersen (1514) met behulp van de Zwarte* Hoop die de stad in brand stak, waarbij ook Goslicks huis in vlammen opging. Raad in het Hof (1512).

Zie: Sminia, Naamlijst, 261; Andreae, Nalezing, 86; v. d. Aa VII, 60; Vr. F. XIII (1877), 345-358.

—, **Juw**, afkomstig uit Bolsward, verwierf grote

roem in strijd tegen de 'ongelovigen'. Toen Albrecht* van Beieren in 1396 Frl. bedreigde, werd *J.* tot potestaat gekozen. Hij adviseerde om de vijand het land in te lokken. De Schieringers besloten echter tot verdediging aan de kust. Zodoende nederlaag bij Schoterzijl, waar *J.* sneuvelde (29.8.1396).

Zie: E. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen (Utrecht 1869).

JUIJBOLL, Theodorus Willem Johannes, oriëntalist (Rotterdam 6.4.1802-Leiden 16.9.1861). Predikant te Voorhout (1828), hoogl. in de oosterse talen te Franeker (1831), te Groningen (1840), te Leiden (1844). Vele van zijn werken handelen over de Samaritanen.

Zie: Boeles, 2de dl., 790-793; N.B.W. I, 1238.